"מי יכול להיות רב? מי שאינו פוחד?"

כך אמר כ"ק אדמו"ר מהורש"ב לחסיד ר' זלמן פבזנר ("בובער"), לפני ששלח אותו לשמש ברבנות ◆ קווים לדמותו של רב חסידי ברוסיה הסובייטית

מאת ר' יוסף יצחק ניימרק*

החסיד ר' זלמן פבזנר בעת סידור קידושין. יושב מימינו: הרה"ח ר' ישראל פרנקל

*) מוגש לרגל חתונת בנו – נין הר"ז פבזנר – הת' שלמה זלמן שי',
עם ב"ג חנה בת ר' ראובן גלפרין שיחיו לאורך ימים ושנים טובות בגשמיות ורוחניות

הרב יעקב שניאור זלמן פבזנר נולד בכ' מר-חשוון תרנ"ב, בעיירה בובער שברוסיה הלבנה. עוד בהיותו קודם בר-המצווה עבר לישיבת "תומכי תמימים" בליובאוויטש, בה למד למעלה מעשר שנים. בישיבה — ובזמן שאחריה — היה ידוע בכינוי "ר' זלמן בובערי", על שם עיר הולדתו.

על קירוב מיוחד שקיבל ר' זלמן מהרבי הרש"ב מספר ר' מרדכי שי' קוזלינר:

כשהגיע ר' זלמן לגיל בו הוא צריך להתגייס לצבא, נכנס ל"יחידות" אל הרבי הרש"ב לקבלת עצה וברכה. הרבי יעץ לו לנסות להשיג שחרור מהצבא בטענה שהוא סובל מבעיות בעיניו. תוך כדי כך סימן לו הרבי לגשת אליו, העמידו בין ברכיו ונעץ בו מבט חודר. ר' זלמן התחיל לרעוד מרוב התרגשות. אמר לו הרבי: "מה יש לך לפחד הרי אתה בן גילי". הכוונה הייתה ששניהם נולדו באותו יום, כ' חשוון.

בשנת תרע"ז קיבל סמיכה מרבה של העיירה ליובאוויטש, הרב דוד יעקבסון, ויצא לשליחות לגרוזיה לפי הוראה שקיבל מהרבי הרש"ב. מספרים שבתחילה טען ר' זלמן לפני הרבי שהוא ירא מן האחריות המוטלת על רב, אך הרבי אמר לו: " מי כן יכול להיות רב? אחד שאינו פוחד?".

בשנת תרע"ח שימש ר' זלמן כרב וכמלמד בעיירה גז'צק, וכשנפתח בית-המדרש לרבנים בעיר נעוול נשלח לשם בכדי לשמש כמשגיח.

אחרי הסתלקותו של הרבי הרש"ב כיהן ר' זלמן ברבנות בכמה עיירות ברחבי רוסיה: הור', דריבין, קלימוביץ, מז'יסק — כל זאת בשליחותו של הרבי הריי"ץ. בעיירות אלו היו הקהילות היהודיות עניות מאוד ולא היה באפשרותן לפרנס אותו ואת בני-ביתו. באחד המקרים הוכרחו בני המשפחה לגור בעיר אחרת, ואז כתב ר' זלמן אל הרבי הריי"ץ וביקש את רשותו לעבור להתאחד עם משפחתו, אך הרבי לא הרשה לו לעזוב את העיר (ראה מכתב והפיענוח במסגרת). כמובן שהוראתו של הרבי הכריעה.

המאסר

בד' תשרי תרצ"ח נעצר ר' זלמן עם עוד שבעה יהודים שהתפללו במנין בביתו של הרב צייטלין. האשמות היו כבידות: אירגון בית-כנסת מחתרתי שבו, במסווה של תפילות, נערכו אסיפות בהן דיברו על החיים הקשים ברוסיה, עלייה לארץ-ישראל ועל איסור לשלוח ילדים לבה"ס בשבתות ובחגים וללמד אותם יהדות.

אחרי ההתפרקות של ברה"מ ונ.ק.ו.ד. נחשף תיק החקירות של ר' זלמן, בו מתוארות החקירות הקשות שנערכו לו על-ידי הבולשת החשאית, חקירות שנמשכו כל הלילה, ומולן עמדתו האיתנה והחכמה של ר' זלמן. הוא סיפר לחוקריו רק מה שידע שבמילא כבר ידוע להם, והכחיש את כל הפעילות והקשרים

פירסום ראשון

זה מלאכתך והאלקים יהיה בעזרך

מכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ לר' זלמן פבזנר

ב"ה כ"ב תמוז ה'תרפ"ד לבריאה לפ"ג.

כבוד ידידי הנכבד ומרומם ווח"ס וי"א מוה"ר שניאור זלמן שי' פווזנער

אחדשה"ט.

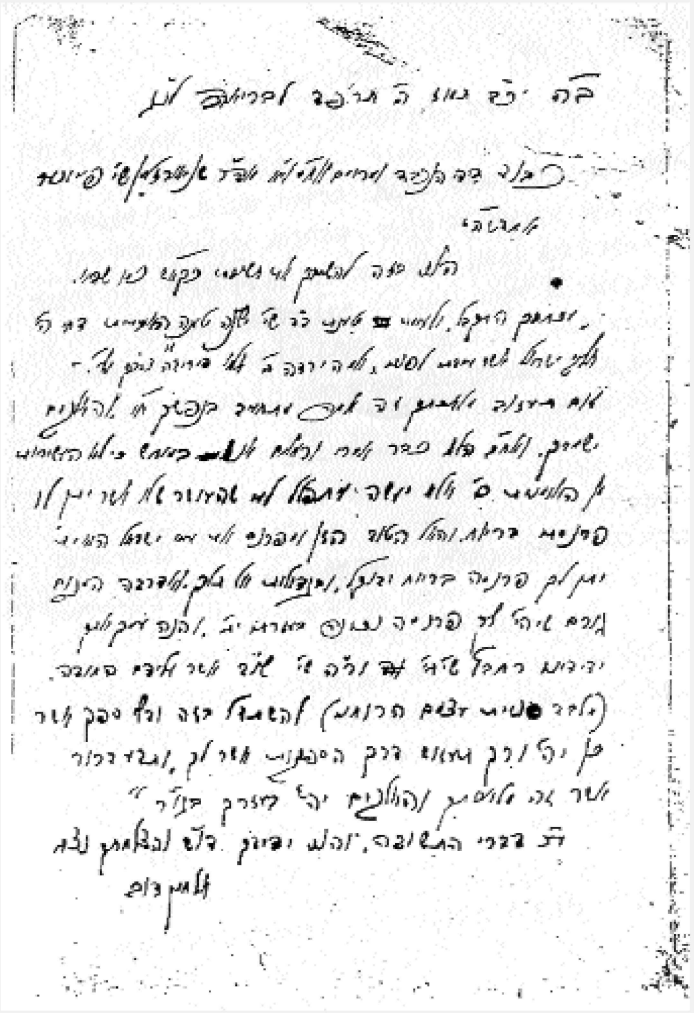
הנני בזה להשיבך את תשובת כקא"ש [כ"ק אדמו"ר שליט"א] כמו שהיא.

מכתבך התקבל ולעומת טענת ב"ב שי' ישנה טענה האמיתית דחי ה' אלוקי ישראל אשר עמדתי לפניו, ולמה ירדה כו'. אלא דירידה צורך עליה, אם תעזוב מלאכתך זה אתה מתחייב בנפשך ח"ו והאלוקים ישמרך. ואח"כ הלא כבר אמרו ורואים אנו במוחש כי לא העשירות מן האומנות כו' אלא יעשה ויתפלל למי שהעושר שלו אשר יתן לו פרנסתו בריוח.

והאל הטוב הזן ומפרנס את עמו ישראל הוא ית' יתן לך פרנסה בריוח ובנקל ובגדולות אל תלך. ואדרבא המקום גורם שיהיה לך פרנסה נכונה בעזרתו ית'. והנה עמך אתך ידידינו רחב"ץ שיחי' ור"ה שי' שו"ב אשר עליהם החובה. (מלבד פניית עצמם הרוחני) להשתדל בזה ובלי ספק אשר כן יהיה ורק תעזוב דרך הספקות אשר לך. ותדע ברור אשר זה מלאכתך והאלקים יהיה בעזרך בגו"ר.

ע"כ דברי התשובה והנני ידידך דו"ש והצלחתך נצח

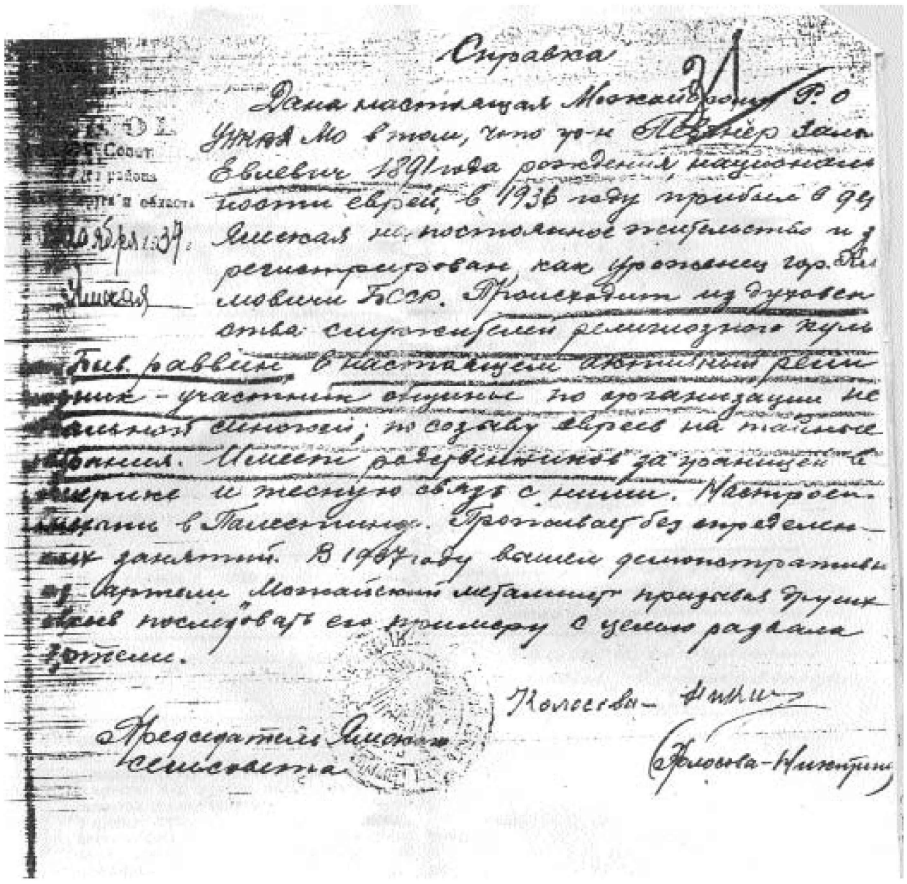
אלחנן דוב [מרוזוב, מזכיר]

ר׳ זלמן בחברת נכדיו

למטה: צו המעצר שקיבל ר׳ זלמן
– מתוך תיק החקירה שקיבלה המשפחה בשנים האחרונות

שהיו יכולים להפליל אותו ואת אחרים. החוקרים רצו להוכיח שהנאשמים מקבלים סיוע מחוץ לגבולות רוסיה — מהרבי הריי״ץ אשר שהה אז בריגא בירת לטביה. לצורך זה הם הכריחו את ר׳ זלמן לכתוב מכתב לרבי, לספר לו על מצב הכלכלי הקשה ולבקש ממנו לשלוח כסף. ר׳ זלמן עשה את העבודה ״נאמנה״ לשביעות רצון החוקרים, אלא שבתחילת המכתב כתב על הרבי את התוארים ״הרב הגאון המפורסם רשכבה״ג וכו״ ועוד תוארים, בנוסח שחסיד אינו כותב לרבו.

הרבי הבין שהמדובר במכתב שנכתב בלחץ החוקרים, ולכן ענה לו: אני מאוד מצטער על מצבך הקשה, ״אָבער אַ נעמער איז ניט קיין געבער״ [=מי שבעצמו מקבל כסף אינו אחד שנותן]. ראו זאת החוקרים ועזבו אותו בעניין זה.

כאשר נשאל על-ידי החוקרים מי היה המארגן של המניין נקב ר׳ זלמן בשמו של הרב חיים כבש — שכבר היה בעולם האמת...

למרות שר׳ זלמן הכחיש את כל הפעילות המחתרתית חוץ מהעובדה שהיה בא להתפלל — הוא נידון לשמונה שנים עבודות במחנה.

טשקנט

אחרי המלחמה, בשנת תש״ו, השתחרר ר׳ זלמן ממאסרו והחל לחפש את משפחתו. כעבור שנה, אחרי תלאות רבות, נפגש סוף-סוף עם שתי בנותיו — מרת זלטה תחי׳ ומרת אסתר שיינא ע״ה — בעיר סמרקנד. אשתו, מרת אדלא ע״ה, נפטרה מרעב בישוב קטן ועני בשם אלגבס שבקזחסטן ושם נקברה.

מסמרקנד תיכננה המשפחה לעלות לארץ-ישראל דרך פולין, כמו שעשו והצליחו רבים. הם מסרו סכום גדול לפועל שהיה אמור להשיג עבורם כרטיסים לרכבת, אלא שהלה נעלם עם כל הכסף. שוב שילמו פעם שניה לפועל אחר, וכשהגיעו לטשקנט נודע להם שהשלטונות כבר עלו על שיטת הברחת הגבול ועצרו את כל נוסעי הרכבת הראשונה, זו שגם הם היו אמורים לנסוע בה.

כך בהשגחה פרטית נשארה משפחת פבזנר בטשקנט, עיר גדולה שבה קהילה מפוארת של תלמידי-חכמים, חסידים, ואנשי מעשה. ר׳ זלמן בובער היה מפורסם ביניהם כבקי בכל ארבעת חלקי השולחן-ערוך, אך בעיקר קנה לו שם טוב בכך שידע היטב גם את ״חלק החמישי״.

מספר ר׳ ישראל שי׳ ברוד בשם אביו ר׳ חיים בנימין ע״ה:

"פעם הגעתי אליו בערב שבת ובידי עוף של שכן שהייתה שאלה על כשרותו. בזמן שר' זלמן בדק את העוף הבנתי, לפי תנועת ראשו, שהעוף לא כשר. פתאום הוא שואל אותי: "של מי העוף". נקבתי בשמו של השכן, שהיה יהודי ירא-שמים אך היה ידוע כעני. ר' זלמן פסק מיד: "תאמר לו שהעוף כשר". הסתכלתי עליו בתמיהה: ההלכה הרי שווה לכולם ומה זה קשור לבעל העוף? מיד הוציא ר' זלמן את השולחן-ערוך והראה לי שבמקרה זה יש מטריפים ויש מכשירים, והלכה למעשה שבשעת הדחק כמו ערב שבת ולצורך עני יש להכשיר לכתחילה".

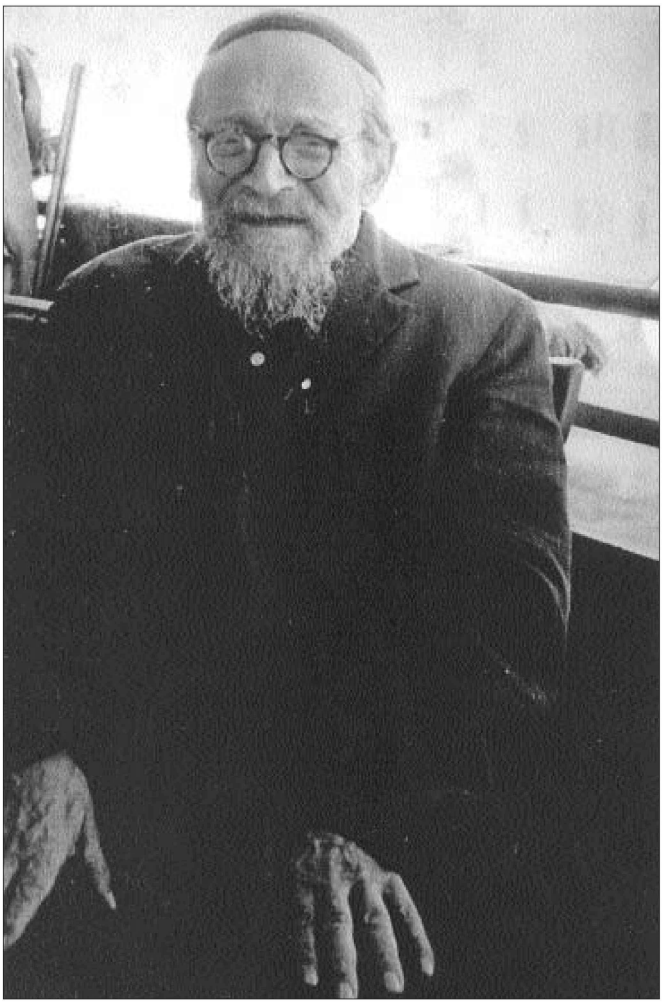
על דאגתו של ר' זלמן לקהילה היהודית בטשקנט מספר ר' אלימלך שי' לבנהרץ:

"הייתה תקופה שהמצב הכלכלי היה קשה מאוד. פעם התאונן לפני ר' זלמן על-כך שפחתו מאוד ה"שאלות" על העופות. אמרתי לו שאולי אנשים עברו לאכול בשר בקר... והוא נאנח ואמר בכאב: הלוואי, שיהיה כך, אבל אני חושש שהם עברו לתפוחי-אדמה...".

ועוד סיפר ר' אלימלך: "פעם שאלתי את ר' זלמן מה דעתו על העלייה לארץ-ישראל. באותה תקופה היו עדיין גבולות רוסיה סגורים, אך התחילו לדבר על מתן אישורים. תשובתו הייתה שיש לעשות כל מאמץ בכדי להצליח לעלות. שאלתי אותו האם גם הוא יסע, אך על זה הוא ענה לי: כל עוד שיש יהודי אחד בטשקנט אסור לי לעזוב את העיר".

התקשרות לרבי מלך המשיח

גם בתקופה המאוחרת, בה היה קל יותר לקיים תורה ומצוות מאשר בשנים הראשונות, עדיין הייתה ההתכתבות עם הרבי כרוכה בסכנה גדולה. כשהיו צריכים לקבל ברכה לחתונה וכדומה, היו אנ"ש ברוסיה כותבים למשפחות בארץ ישראל או במדינות אחרות ובצורה מוסווית מבקשים ברכה מה"סבא". ההתכתבות של ר' זלמן עם הרבי נעשתה דרך בן דודו, הרה"ח ר' שלום ז"ל פויזנר מפיטסבורג.

בדידי הוה עובדא: עמדתי לפני הגיוס לצבא רוסי בבדיקות הרפואיות הראשונות. כל ההשתדלויות להוריד פרופיל לא הצליחו והבוחנים קבעו לי פרופיל גבוה. נוסח המכתב שסבי כתב לרבי, בדרך הנ"ל, היה כזה: "נכדי צריך לעבור ניתוח מסוכן שכרוך בדמים תרתי משמע". תשובתו המעודדת של הרבי לא איחרה לבוא. בביטחון בברכתו של הרבי התיצבתי לפני הרופאים במדי קצינים. כולנו צמנו באותו יום: סבי, הורי, ואנכי. אין כאן מקום לספר על פרטי הנס – אך סופו של דבר שקיבלתי בו במקום פטור משרות צבאי.

פטירתו

השבוע האחרון שלפני חג-הפסח תשל"א היה עמוס במיוחד. זרם אנשים שהגיעו לביתו של ר' זלמן – למכור את החמץ ולשאול בהלכות החג – לא נפסק. למעשה ר' זלמן הוא רב לא רק עבור יהודי טשקנט אלא לכל ערי הסביבה, כמו סמרקנד, מרגילן ועוד.

בי"ב ניסן קשתה עליו הנשימה. הוזמן אמבולנס אך הרופאים שטיפלו בו לא הועילו הרבה. תוך כדי כך הגיעו שני אנשים עם שאלות על עופות. בתו זלטה תחי' רצתה למנוע ממנו להתעסק בכך, בכדי שלא יתאמץ, אך הוא סירב באומרו: "הרי היהודים צריכים את העופות לחג!".

בליל י"ג ניסן, יום ההסתלקות של הרבי ה"צמח צדק" וה"בית יוסף", עלתה נשמתו הטהורה לישיבה של מעלה, לעסוק בתורה ולהמליץ טוב על משפחתו ועל כלל ישראל, עד שיקיצו וירננו שוכני עפר והוא בתוכם.

